

บ้านปลายเนิน

มรดก ‘กรมพระยานริศฯ’

ในวิกฤต ‘โลกไม่เหมือนเดิม’

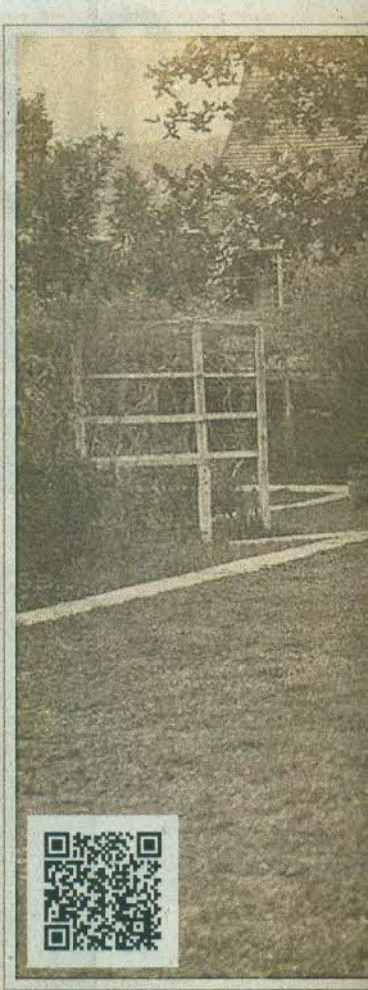
ท่ามกกลางการจราจรขวัไช่วนถนน
พระรามที่ 4 กรุงเทพมหานคร เมือง
หลวงของประเทศไทย

เมื่อย้อนกลับไปเมื่อครั้งแผ่นดินนี้ยังถูก
เรียกว่า “สยาม” สถาปัตยกรรมงดงามถูกสร้าง
ขึ้นบนพื้นที่ว่างเปล่าย่านคลองเตยเพื่อเป็น
พระตำหนักส่วนพระองค์ใน สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัด
ติวงศ์ ผู้ได้รับสมัญญานาม “นายช่างใหญ่กรุง
รัตนโกสินทร์” และ “สมเด็จพระครู” ผู้ประสิทธิ์
ประสาทวิชาทางศิลปะแก่ชนรุ่นหลังโดยเรียน
รู้ผ่านผลงานมหาศาลที่ตกทอดเป็นสมบัติของ
ชาติ

“พระตำหนักปลายเนิน” หรือ “วัง
คลองเตย” คือ ที่ประทับสุดท้ายแม่ในวัน
สิ้นพระชนม์ ประกอบขึ้นด้วยอาคารหลาย
หลังซึ่งล้วนเป็นชุมคลังของวิชาความรู้ เป็น
โบราณสถานอัตโนมิติโดยไม่ต้องประกาศขึ้น
ทะเบียนใดๆ

ผลงานทรงคุณค่ามากมายถือกำเนิดขึ้นใน
พื้นที่แห่งนี้

ปัจจุบัน “บ้านปลายเนิน” เป็นที่พักอาศัย
ของทายาทราชสกุล “จิตรพงศ์” อีกทั้งสถาน
ที่ตั้งของมูลนิธิริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งสนับสนุน
นักเรียน นักศึกษาด้านศิลปะแขนงต่างๆ ทั่ว
ประเทศมานานกว่าครึ่งศตวรรษ

เสาร์ www.facebook.com/ScoopMati
ประชาชื่น

บ้านปลาย

มีบทบาทและความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องกว่าร้อยปี สะสมและ
สั่งสมประวัติศาสตร์ที่ยาวนานขึ้นเรื่อยๆ ในทุกวินาที พร้อมๆ กับโลก
ที่หมุนเพื่อก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง นำมาซึ่งสิ่งใหม่ๆ ที่ในวันนี้
อาจนำพาความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เมื่อเกิดโครงการสร้างคอน
โดมิเนียมสูง 36 ชั้น ห้างอาคารอนุรักษ์เพียง 17.50 เมตร

หลักหมื่นในโลกออนไลน์ร่วมลงชื่อผ่านเว็บไซต์ change.org คัดค้าน
การสร้างตึกสูงประชิดรั้วบ้านที่เคยเป็นวังเก่าแก่

การเจรจาร่วม 3 ฝ่ายระหว่างทายาท, คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม
และตัวแทนจากบริษัทเอกชนเจ้าของโครงการ ไม่เป็นผล

ม.ร.ว.จักรรถ จิตรพงศ์ พระนัดดา เข้ายื่นหนังสือต่อ

มรดก ‘กรมพระย

ในวิกฤต ‘โลกไม่เห

ร.ต.ต.เกรียงศักดิ์ โลหะชาละ ประธานสภา กทม.เรียกร้องสั่งยุติแผนการก่อสร้างเพราะห่วงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงการถมที่ดินโดยรอบ ซึ่งอาจทำให้พื้นที่รอบข้างกลายเป็นที่ต่ำ เสี่ยงน้ำท่วมในภายหลัง ยังไม่รวมมลพิษทางเสียง ฝุ่น คาร์บอน

ต่อมา หม่อมราชวงศ์กัลยา ดิงศักดิ์ทิพย์ ทายาทราชสกุลจิตรพงศ์เปิดเผยว่า ทราบมติของคณะกรรมการ คชก. (คณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม) ว่า "โอไอเอ" (การประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม) ผ่านแล้ว โดยเปิดใจยอมรับว่า "กังวลมาก" อย่างไรก็ตาม จะเดินหน้ารวบรวมข้อมูลจากคำแนะนำของหลากหลายฝ่ายเพื่อตัดสินใจว่าจะดำเนินการต่อไปอย่างไรจึงจะเหมาะสมที่สุด

ต่อไปนี่คือ ส่วนหนึ่งของเรื่องราวอันเป็นภาพซ้อนทับของอดีตอันคงคา ปัจจุบันซึ่งยังอยู่สถานการณ์ชวนหวั่นไหวและอนาคตที่ยังไม่แน่นอน

“สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณมณี” ศิลปินไม่ติดกรอบ

กรมพระยานริศร เป็นพระราชโอรสลำดับที่ 62 ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2406 ณ พระตำหนักในพระบรมมหาราชวัง พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าจิตรเจริญ ทรงเป็นต้นราชสกุล จิตรพงศ์

นอกเหนือจากผลงานการรับราชการเป็นเสนาบดีสนองพระเดชพระคุณในหลายกระทรวง ได้แก่ กระทรวงโยธาธิการ, พระคลัง, กลาโหม และกระทรวงวัง ยังทรงสร้างผลงานสำคัญในด้านศิลปกรรม งานช่างประณีตศิลป์งดงามเหลือล้น อีกทั้ง นาฏศิลป์และวรรณกรรมมากมายจนไม่อาจกล่าวได้หมดสิ้น อาทิ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม, พระอุโบสถวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร ประพันธ์เพลงเขมรไทยโค, เนื้อเพลงสรรเสริญพระบารมี, พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, องค์แม่พระธรณีบีบมวยผมเชิงสะพานผ่านพิภพลีลา, พระปฐมบรมราชานุสรณ์ที่เชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้า, ภาพพระอาทิตย์อัสดงในพระที่นั่งบรมพิมาน, พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ซึ่งกลายมาเป็นตราสัญลักษณ์ของกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน, ประพันธ์โคลงประกอบภาพพระราชพงศาวดาร ลายพระหัตถ์ได้ตอบบุคคลต่างๆ ต่อมามีการตีพิมพ์ในชื่อ “สาส์นสมเด็จพระเจ้า” คลังความรู้มหาศาลที่คนไทยต้องอ่าน

ได้รับยกย่องเป็นบุคคลสำคัญของโลกจากองค์การยูเนสโก เมื่อ พ.ศ. 2506 อันเป็นปีที่ 100 ของการประสูติ โดยหนึ่งในแบบอย่างสำคัญคือการไม่ยึดติดกรอบโบราณ สร้างสรรค์ และผสมผสานจนเกิดแนวทางใหม่ๆ จนอาจกล่าวได้ว่าทรงเป็นศิลปินมีกษัตริย์คนแรกของไทย

ตำหนักไทยและความวิเศษของสิ่งเล็กๆ

ตำหนักแรกของวังปลายเนิน สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับหลังทรงย้ายจากวังท่าพระ ซึ่งปัจจุบันคือที่ตั้งของมหาวิทยาลัยศิลปากร เนื่องจากประชวรด้วยโรคพระหทัยโตและหลอดลมอักเสบเรื้อรัง จึงหาซื้อที่นาริมคลองแปลงหนึ่งที่ตำบลคลองเตยซึ่งมีอากาศบริสุทธิ์ สร้างตำหนักจนแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ.2457

ต่อมา มีการซ่อมแซมเมื่อ พ.ศ.2507 เปลี่ยนด้านล่างให้แข็งแรงเพื่อ

รองรับของล้ำค่าจากวังท่าพระ นอกจากนี้ ยังแต่งสวนให้สวยงาม มีทางระบายน้ำธรรมชาติ บ่อน้ำ เนินเขา เพื่อเป็นฉากละคร

ปัจจุบัน อยู่ระหว่างการบูรณะอีกครั้ง นำทีมโดย ดร.ยุวรัตน์ เหมะศิลปิน และ ผศ.จิตติภูมิ ชัยสวัสดิ์อารี โดยทำงานร่วมกับรุกขกร นักออกแบบระบบไฟฟ้า แสงสว่าง ภูมิสถาปนิก และวิศวกรงานระบบระบายน้ำ ด้วยความตั้งใจให้แล้วเสร็จพร้อมจัดงานวันวิสาขบูชาปี 2562 ในวันที่ 28 เมษายน ซึ่งเป็นวันคล้ายวันประสูติ โดยผู้รับรางวัลวิสาขและคณะละครสมัครเล่นบ้านปลายเนิน มีการแสดงต่อสาธารณชน และในวันรุ่งขึ้นคือ 29 เมษายนของทุกปี มีการเปิดให้เข้าชม ได้รับความสนใจล้นหลาม โดยใน พ.ศ.2560 มีผู้เยี่ยมชมถึง 2,000 คน

ม.ล.จิตติวุฒิ จิตรพงศ์ เสาหลักถึงรายละเอียดกระทั่งส่วนของบันได ซึ่งกรมพระยานริศรทรงออกแบบเอง โดยในการบูรณะครั้งนี้ตกลงกัน

ไม่เพียงสิ่งของที่จับต้องได้ ก็เป็นสมบัติล้ำค่าในความทรงจำที่ 10 มีนาคม พุทธศักราช 2562 ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ซึ่งอภิปรัชญาของตำหนักตึก ให้ภาพสะท้อนถึงชีวิต “ปรีดิศรัย” ผู้เป็นที่รักและ

หัวโขนปริศนา ผลผลิต

หนึ่งในศิลปวัตถุล้ำค่าที่ได้รับรักษาไว้เป็นเวลาเนิ่นนาน กระทั่งด้วยลักษณะเป็นพญายักษ์กายสามมงกุฎยอดชัย มีการเรียก

ว่าจะไม่
เยี่ยมช
“ส
ว่าเนื้อ
มมเรือ
ให้ปล
รังผสม
เชื่อมต
สวน”

ชีวิตกับ

การ

โดย

“ตำ

ชันษา

ตั้ง

ตะวัน

2 ชั

เหนือ

ของท

หม่อ

ยังพร

วัด

ความ

ซึ่งยัง

จุดเด

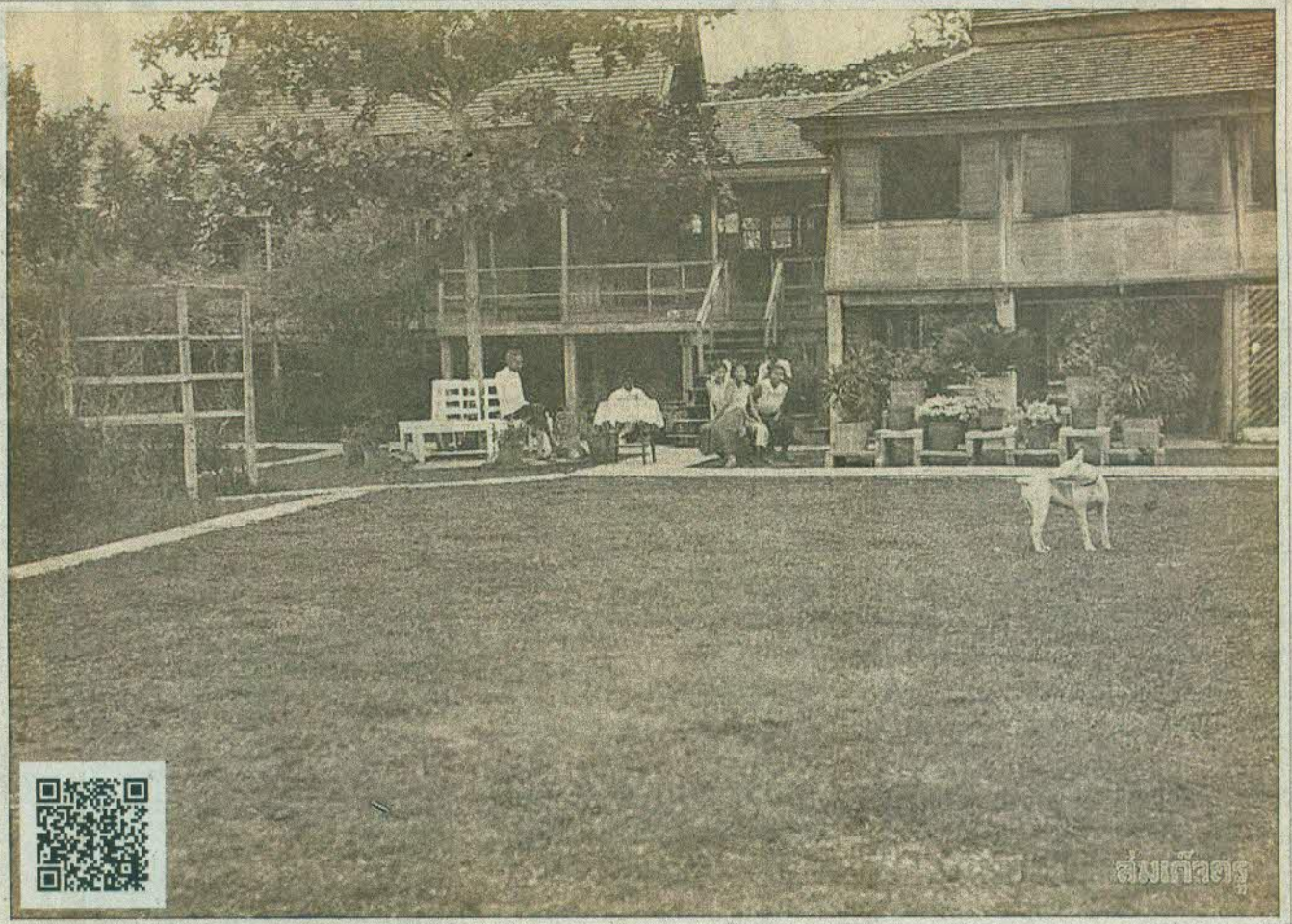
เรื่อง

เศษ

ผ้าเช

ราชส

เช่นเด

ร่วมเที่ยว

ปลายเนิน

‘กรมพระยานริศฯ’

‘โลกไม่เหมือนเดิม’

หน้าพรหม สร้างความสงสัยว่าเป็นเศียรของ
ตัวละครใด เพราะแม้ลักษณะคล้ายทศกัณฐ์
แต่ปากทศกัณฐ์ต้องแฉะ เขี้ยวโจ่ง ไม่ใช่ปาก
ขบ เขี้ยวดอกมะลิเช่นนี้

กระทั่งมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า อาจเป็นทศกัณฐ์
ในวัยเด็ก ก่อนไปฝากตัวเป็นศิษย์ของพระฤๅษี
โคบุตร โดยอาจสร้างขึ้นด้วยพระดำริของกรม
พระยานริศฯ ด้วยความคิดสร้างสรรค์อันเต็ม
เปี่ยม อย่างไรก็ตาม ข้อสันนิษฐานนี้ยังไม่เป็น
ที่ยุติ ซึ่งก็นับเป็นเสน่ห์และความท้าทายให้
ขบคิดไม่รู้จัก

เปิดแผนแม่บท

อนาคตบ้านปลายเนิน

ท่ามกลางวาทกรรม “มรดกชาติ” สังคม
ส่วนหนึ่งตั้งคำถามว่าหากเป็นมรดกของคนไทย

ว่าจะไม่เปลี่ยนแปลงเดิมออก ในอนาคตจะให้ผู้มาเยี่ยมชมขึ้นบันไดด้านหลังแทน

“สิ่งที่ตื่นเต้นมากคือหน้าที่ที่ลอกสื่อก พบว่าเนื้อในเป็นไม้สักทอง อีกความพิเศษคือที่มุมเรือนไทยเจอขันโรง เป็นแมลงที่ป้องกันไม่ให้ปลวกขึ้นบ้าน ช่วยผสมเกสรในสวน แต่ละรังผสมชนิดต้นไม้ไม่เหมือนกัน ขันโรงเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ภายในและภายนอกคือสวน”

ชีวิตช่วงสุดท้าย เสียงร่ำไห้กับเศษเล็บในขวด

กรมพระยานริศรทรงใช้ชีวิตในช่วงสุดท้ายโดยประทับอยู่บนห้องบรรทมชั้น 2 ของ “ตำหนักดึก” กระทั่งสิ้นพระชนม์ เมื่อพระชันษาได้ 83 ปี

ตำหนักดังกล่าว เป็นสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2474 เป็นอาคาร 2 ชั้น มีแผนผังเป็นรูปตัวแอล ชั้นบนทางทิศเหนือเป็นห้องบรรทม ส่วนอื่นๆ ใช้เป็นที่ประทับของหม่อมเจ้าหญิงดวงจิตร์ จิตรพงศ์ และหม่อมเจ้าหญิงกรรณิกา จิตรพงศ์ พระธิดาครั้งยังทรงพระชนม์

วัตถุต่างๆ ภายในตำหนัก ไม่เพียงล้ำค่าด้วยความ เป็นโบราณวัตถุ หากแต่มีความหมายลึกซึ้งยิ่งไปกว่านั้น ข้าวของบางส่วนยังคงอยู่ในจุดเดิมตั้งแต่ครั้งแรกที่เกิดเหตุการณ์ แม้เพียงเรื่องราวละเลียง ก็เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ เศษเล็บที่กรมพระยานริศรทรงตัดไว้ในขวดผ้าเช็ดหน้า พระเกศา และพระอัฐิเจ้านายราชสกุลจิตรพงศ์ยังถูกเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกับศิลปวัตถุมากมาย

ไม่เพียงสิ่งของที่จับต้องได้ หากแต่เรื่องเล่าที่เปี่ยมไปด้วยความรู้สึก ก็เป็นสมบัติล้ำค่าในความทรงจำ เฉกเช่นเหตุการณ์ในช่วงบ่ายของวันที่ 10 มีนาคม พุทธศักราช 2490 เมื่อกรมพระยานริศรสิ้นพระชนม์ ศาสตราจารย์คิลปี พระศรี ซึ่งอยู่ในที่นั้นร้องไห้และใช้ศีรษะโขกกับผนังของตำหนักดึก ให้ภาพสะท้อนใจที่ถูกเล่าต่อกันสืบมาถึงความผูกพันที่มีต่อ “ปรีณันริศ” ผู้เป็นที่รักและเคารพยิ่ง

หัวใจนปรีศนา ผลผลิตล้ำค่าแห่งการสร้างสรรค

หนึ่งในศิลปวัตถุล้ำค่าที่ได้รับการเปิดเผยล่าสุด คือหัวใจนซึ่งถูกเก็บรักษาไว้เป็นเวลาเนิ่นนาน กระทั่งถูกนำมาจัดแสดงและ “ตีความ” ใหม่ ด้วยลักษณะเป็นพญายักษ์กายสีทอง ปากขบ ตาโพล่ง เขี้ยวออกมกลี สวมมงกุฎยอดช้อย มีการเจียกรอย่างอสุรี มี 9 เคียร ชั้นบนสุดเป็น

เหตุใดไม่เปิดเป็น “สาธารณะ”

ประเด็นนี้ ดูเหมือนทนายพูนที่ 4 ไม่ได้เพิกเฉย หากแต่มีความพยายามสร้างแหล่งเรียนรู้เพื่อสังคมโดยวางแผนจัดทำทะเบียนภาพแบบร่างฝีพระหัตถ์ ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุที่ทรงสะสม รวมถึงข้าวของเครื่องใช้ส่วนพระองค์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ยังเตรียมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมสำคัญ ได้แก่ ตำหนักดึก เรือนคุณย่า เรือนละคร รวมถึงตำหนักไทยที่เริ่มต้นดำเนินการแล้ว โดยตั้งใจเปิดให้เป็นพิพิธภัณฑ์ ศูนย์เรียนรู้ และสถานที่อบรมสาธารณะให้คนทั่วไปในโอกาส

ม.ล.ทวีจักร จิตรพงศ์ เปิดแผนในใจว่า บ้านปลายเนินมากมายด้วยโบราณวัตถุที่ถูกเก็บรักษาไว้ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ เปรียบเหมือน “โหลแก้ว” ของกรมพระยานริศร ซึ่งขณะนี้อยู่ถึงเวลาเปิดแคปซูลนี้แล้ว โดยมีการปรับปรุงบ้าน เตรียมหา “มุมมองใหม่” ให้ศิลปวัตถุ

“บ้านปลายเนินในอนาคตจะเล่าว่าท่านทรงงานตรงไหน กินอะไร ใช้ของอะไร อ่านอะไร เป็นคอนเซ็ปต์ในอนาคตที่จะนำเสนอให้รู้ว่าทำไมท่านถึงมีความสามารถเช่นนี้”

ประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นบ้านปลายเนินจะคงอยู่ให้สังคมไทยได้ศึกษาเรียนรู้สืบไปแม้ในวันที่โลกไม่เหมือนเดิม

พรรณราย เรือนอินทร์